

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

Övriga recensioner

Lars Lönnroth, *The Academy of Odin. Selected Papers on Old Norse Literature* (The Viking Collection, 19). University Press of Southern Denmark. Odense 2011.

Lars Lönnroth har varit aktiv inom svensk litteraturvetenskap i mer än ett halvt sekel. Han väckte 1961 uppmärksamhet med *Litteraturforskningens dilemma* och utmärkte sig som en stridslysten debattör, i krig med det han uppfattade som forskningsetablissemang. Den positionen, eller åtminstone självbilden, har han behållit, även långt efter att han blivit en etablerad professor i litteraturvetenskap. Hans forskningsinriktning kan beskrivas som snäv. Han har skrivit ett antal arbeten om Bellman, men mest är det forskning kring fornnordisk litteratur han ägnat sig åt, alltifrån sin första vetenskapliga artikel, ägnad studier i Olav Trygvasons saga 1963. Det är också det forskningsfält som finns företrädd i den aktuella *The Academy of Odin. Selected Papers on Old Norse Literature*. Det är en samling av 17 artiklar eller småskrifter från hela Lönnroths forskarkarriär, den äldsta från 1965, den senaste från 2008. Boken är uppdelad i fem sektioner med varsitt tema: "Origins", "Saga rhetoric", "Structure and ideology", "Edda and saga as oral performance" och "Reception and adaption". Syftet tycks vara att ge ett representativt urval ur Lönnroths olika intresseområden inom fornnordistiken från hela hans tid som forskare. Samtliga texter presenteras här på engelska, även de som ursprungligen skrivits på svenska. Efter varje artikel finns en kommentar skriven 2011 inför nyutgivningen. Här reflekterar Lönnroth över sina tidigare arbeten och modifierar ibland sin ståndpunkt. Dessutom berättar han om de reaktioner artiklarna mötte och om den senare forskning som presenterats i ämnet. I det följande skall jag gå närmare in på ett urval texter från bokens undersektioner för att därefter göra några generella kommentarer.

Boken inleds med "European Sources of Icelandic Saga Writing" från 1965. Arbetet skiljer sig från de övriga i utgåvan. Det är inte en artikel, utan en

del av den kappa Lönnroth skrev för sin sammanläggningsavhandling från 1965. Det är värt att notera att ingen av de artiklar som utgjorde huvuddelen av hans avhandling har tagits med i urvalet. Att det i detta fall bara är en mindre del av en text, som inte ens är en artikel, beror uppenbart på att Lönnroth inte längre anser att det är mycket i avhandlingen som håller; han inkluderar enbart de två avsnitt "that have best withstood the test of time" (22). Grundtanken här, och det sammanhållande temat i avhandlingens artiklar, är att den isländska sagalitteraturen står under starkt inflytande från samtida kontinentaleuropeisk litteratur och lärdom. I det första av de återgivna avsnitten diskuterar Lönnroth genreindelningen av sagalitteraturen, och framför allt vilka slutsatser man kan dra av de termer som faktiskt används i medeltida isländska texter om sagor av olika slag (t.ex. *dæmisögur*). Lönnroth ställer dessa termer mot de genreterminer som allmänt används om sagorna idag, *Íslendingasögur*, *fornaldarsögur* etc., och påvisar en markant diskrepans. De idag använda termerna är ofta skapade i modern tid eller har åtminstone fått sin idag använda betydelse först sent. De samtida termerna har i regel motsvarigheter i den samtida europeiska litteraturen och tycks ofta återgå på latinska förslagor (*dæmisögur* bör exempelvis återgå på latinets *exempla*). Lönnroth drar slutsatsen att den gängse genreindelningen är ett "unhistoric concept", ett rent modernt fenomen utan förankring i medeltida tänkande samt att de isländska sagatexterna låter sig väl inordnas i ett samtidsuropeiskt litterärt sammanhang. Han placerar därefter ett antal rent inhemska verk (Snorres Edda, islänningasagor) under dessa genrebeteckningar (13–17). Att Lönnroths samling av norröna termer för olika typer av texter är värdefull står klart. Däremot har han knappast slagit hål på den hävdvunna genreindelningen eller visat att de utländskt rotade termerna skulle vara applicerbara på de inhemska sagorna, och allra minst visar han att sagorna skulle ha skrivits med detta europeiska genretänkande i bakhuvudet. Genreterminerna med kontinentalt ur-

sprung används trots allt normalt inte om de inhemska sagorna i medeltida handskrifter. Vilka genretermer, mer än det allmänna "saga", en medeltida islänning skulle ha använt för kända verk som *Njáls saga* eller *Hervarar saga* framgår alltså av de bevarade texterna. Att man inte har specifika termer för genrer innebär inte att en genresyn inte kan ha funnits. Termerna "skaldediktning" och "edda-diktning" är också moderna, och det finns inga termer i medeltida texter som visar att man skulle ha gjort en sådan distinktion. Här torde emellertid inte ens Lönnroth förneka att en sådan genredistinktion fanns redan under medeltiden.

I den andra delen av avhandlingskappan, "Clerics and laymen as saga writers", polemiserar Lönnroth mot tanken hos Einar Ólafur Sveinsson och Sigurður Nordal att de inhemska sekulära sagorna, som islänningasagor, konungasagor etc., skulle vara skrivna av lekmän, isländska storbönder, till skillnad från översättningslitteraturen och imitationer av utländska förlagor, som de två forskarna antog vara skrivna i en kyrklig miljö. Dessa olika typer av isländsk litteratur skrevs i samma miljö, hävdar Lönnroth, och det var kyrkans män som var upphov till alltsammans (18–20).

Problemet med denna tes är att alla de sekulära 1200-talsagor för vilka vi känner författarnamnet visar sig vara skrivna av just sådana lekmän som Lönnroth avfärdar, storbönder och lagmän som Snorri Sturluson och Sturla Þórðarson. Därför nödgas Lönnroth föra ett resonemang där han underkänner dem som författare till de sagor de tillskrivs. Visserligen har de nog haft något med verk som *Heimskringla* respektive *Íslendinga saga* att göra, men inte som författare: Snorri "commissioned scribes to write and adapt earlier works" (20), och Sturla "ordered some scribe to write it [*Íslendinga saga*]" (21). Detta är ren spekulation och ingenting som omtalas i några medeltida texter. De hänvisningar som finns till *Heimskringla* i andra sagor utpekar Snorri som just sagesman ("Svá segir Snorri Sturluson" [Så säger Snorri Sturluson] och liknande) för de uppgifter som används. Det är något annat än en initiativtagare till ett kompi-lationsprojekt.

Däremot har Lönnroth säkerligen rätt i att det inte handlade om två åtskilda litterära miljöer, en andlig, utländskt influerad, och en världslig, inriktad på inhemska motiv. Sådana olika typer av verk skapades, kopierades och lästes av samma personer (Lönnroth belägger detta övertygande genom att undersöka skrivarkänder i sagor tillhörande

olika genrer samt genom att se vilka sagor som förs samman i handskrifterna; tyvärr saknas i den aktuella utgåvan den viktiga artikel där han lägger fram dessa argument, "Tesen om de två kulturerna", *Scripta Islandica* 1964, trots att han hänvisar till den i de avsnitt ur kappan som tryckts i utgåvan). Det fanns säkerligen en växelverkan mellan de kyrkliga och profana författarna i det isländska 1200-talet. När Lönnroth argumenterar för att den kontinentala lärdomen och litteraturen är viktig som litterär kontext även för de inhemska sagorna tar han också goda poänger.

Problemet är att detta inte var en så originell tanke som Lönnroth låter antyda. Att han drev tesen som doktorand må vara hänt – han talar i en annan artikel själv om sin "youthful and, to some extent, overstated reaction against the Icelandic school" (27) – men han vidhåller sin originalitet även i det "Postscript 2011" som bifogas avhandlingskappans text. "At the time there were quite a few scholars who defended the idea that the sagas were not written by clerics but by ordinary farmers or at least by laymen with almost no access to the clerical culture of Christian Europe" (22). I den formuleringen blandar Lönnroth åter ihop två olika frågor. Om han med "the sagas" avser islänningasagor, konungasagor, fornaldarsagor är det säkert riktigt att många forskare då, som nu, menar att åtminstone åtskilliga av dem skrivits av lekmän, precis som fallen Snorri och Sturla. Men därav följer inte att många forskare skulle ha hävdad att sagaförfattarna saknade kunskap om den samtida europeiska kulturen. Denna kännedom betonades tvärtom av flertalet forskare i tiden. En av Lönnroths främsta slagpåsar i de tidiga texterna, Einar Ólafur Sveinsson, kunde t.ex. 1943 (i *Á Njálsbúð*) visa att *Njáls sagas* Járngrimrepisod står i beroende till en episod i Gregorius den stores dialoger. Bjarni Einarsson argumenterade 1961 (i *Skáldasögur*) för att *Kormáks saga* och ytterligare ett antal islänningasagor var influerade av provençalsk trubadurpoesi, höviska epos om Tristan och Isolde, antik lyrik m.m. Paul Rubow hävdade redan 1949 att islänningasagan som genre uppstod under inspiration från översättningar av franska höviska romanser ("The Icelandic Sagas: The Icelandic Family Novel"), och Gabriel Turville-Petre hade 1953 betonat de inhemska sagornas beroende av europeisk latinlitteratur och religiösa texter (i *Origins of the Icelandic Literature*). Lönnroth var minst av allt originell på denna punkt. Här ger han en missvisande bild i sitt postscriptum.

Utdragen ur avhandlingskappan följs i boken av artikeln "Sponsors, Writers and Readers of Early Norse Literature" från 1990. Det kan beskrivas som en uppföljning av avhandlingen, skriven 25 år senare. Han tar upp de gamla frågorna igen och diskuterar vad i de tidigare resonemangen han anser hålla och vad han måste revidera. Artikeln uppvisar något så sällsynt som en forskare som ärligt omprövar sina tidigare teorier – han håller inte benhårt fast vid dem, men väljer inte heller utvägen att förtiga ungdomssynderna. I artikeln från 1990 ger han sin gamle antagonist Einar Ólafur Sveinsson rätt på några punkter. Lönnroth godtar nu tanken på en litterär aktivitet i en sekulär kontext, något han kommit fram till bland annat i ljuset av runfynden från Bryggen i Bergen (32). Men han ger samtidigt ett övertygande belägg för att en uppsatt kyrkans man deltagit i tillkomsten av sekulära inhemska sagor (33), vilket är i linje med hans argumentation från 60-talet. Lönnroth medger att de sekulära och kyrkliga miljöerna verkligen kan sägas ha utgjort två olika kulturer, men menar att de överlappade varandra och samexisterade fredligt med varandra (34); sagaskrivandet vore otänkbart utan båda dessa kulturer (35). Här har Lönnroth utan tvekan rätt och få torde motsäga honom när han formulerar saken så. Men det skulle, å andra sidan, få ha gjort 1965 heller.

I "Rhetorical Persuasion in the Sagas" från 1969 tar Lönnroth upp ett av de mest kända särdragen hos sagalitteraturen, deras s.k. objektivitet. Tanken på denna "objektivitet" vill Lönnroth utmana; han talar i sin kommentar från 2011 om sin "challenge to the traditional view that the sagas are 'objective'" (108). Artikeln har blivit en klassiker inom norrönforskningen, och det med rätta. Genom att göra en klar distinktion mellan olika typer av berättartekniska grepp som på skilda sätt skapar en känsla av "objektivitet" i en text (80–81) kan Lönnroth analysera kända exempel på sagans förmenta objektivitet betydligt mer effektivt än t.ex. Peter Hallberg i den mycket använda *Den isländska sagan*. Men framför allt lyckas han precisera ett antal olika metoder hos sagorna att styra läsarna i deras bedömningar av skeendet och gestalterna. En del av metoderna är välkända, t.ex. tekniken att låta andra sagafigurer uttala sin karaktäristik eller bedömning av en central gestalt och centrala handlingar (87, 90–91), men Lönnroth fördjupar vår kunskap bl.a. genom att i närläsningar visa hur det handlar om att den sammanlagda effekten av åtskilliga små detaljer ger sådana bedömningar önskad auktoritet (88).

Andra metoder att styra våra bedömningar är sådant som valet av hur detaljerad presentationen av personerna är, vem som får sista ordet, vilken typ av situationer och miljöer personerna skildras i (89, 98–100), i vilken mån personerna får uttrycka sig i direkt tal (96), vems perspektiv som styr konflikterna (97–98) etc. Vid slutet delar han in de tekniker han analyserat fram i "commentary", "stylistic variation" och "staging" (104).

Det är ingen tvekan om att Lönnroth fört forskningen om sagalitteraturen framåt genom sin analys. Samtidigt kan man svårligen säga att han lyckats med sitt "challenge to the traditional view that the sagas are objective". Att objektiviteten ofta bara är skenbar är ingen ny insikt, även om Lönnroth preciserar metoderna att styra läsarens intryck mer än någon tidigare. Den danske forskaren Preben Meulengracht-Sørensen påpekade i en uppmärksam kritik att Lönnroth genomgående talar om "narrator" även där det rimligen handlar om sagans författare, och att narrativ objektivitet, som rör berättarpersonens roll i texten, inte alls utesluter att texten förmedlar värderingar och normer till läsaren (*Fortelling og ære*, 1993, s. 65). Lönnroth noterar i sitt postscriptum från 2011 Sørensens kritik (108–109) och förefaller acceptera anmärkningen mot hans användande av ordet "narrator", men han tycks inte förstå allvaret i kritiken på denna grundläggande punkt. Oförmågan att se distinktionen narrator-author gör att han överskattar originaliteten i sina slutsatser. Han lyckas inte kullkasta en rådande bild av sagorna, även om han förtjänstfullt preciserar den gängse bilden betydligt.

Denna brist på distinktion, och den därav följande slutsatsen att sagan tvärt emot rådande uppfattning inte alls är objektiv, gör också att Lönnroth är oförmögen att diskutera fall där just författaren tycks vara objektiv, eller åtminstone förefaller att medvetet skildra personer på ett sätt som gör det svårt för läsaren att kategorisera dem som "heroes and villains", vilket Lönnroth i princip anser vara lätt i sagalitteraturen (77). Men framträdande sagafigurer som t.ex. Snorri goði, Guðrún Ósvífrsdóttir, Hrafnkell Freysgoði och Egill Skallagrímsson är alla betydligt mer flertydiga än hjältar i samtida kontinental litteratur, och det är inte alltid helt enkelt att avgöra hur sagans författare helhetsbedömt dessa personer. Den narrativa objektiviteten spelar en viktig roll för denna ovisshet, men man måste också räkna med att sagaförfattaren kan ha velat ge just en balanserad och flertydig bild där skurk- och hjälteroll flöt ihop även för samtiden. I ett ge-

nerellt medeltidsperspektiv är detta något extraordinärt. Sagorna behåller nog trots allt sitt rykte som objektiva även efter Lönnroths viktiga artikel.

Vid sidan av objektiviteten är sannolikt *realismen* det mest kända av sagornas utpekade särdrag. I "Sagas and Jartegn: The Appeal of Mystery in Saga Texts" från 1999 säger sig Lönnroth vilja "question the traditional doctrine of saga realism" (111). Delvis är hans syfte att förklara vad som gör sagalitteraturen till levande litteratur. Han hävdar att det inte alls är de mest realistiska delarna av sagorna som gör dem attraktiva för en modern publik idag, utan tvärtom "passages which transcend realism" (111). Men han tycks också mena att sådana drag är så framträdande att sagorna knappast överlag kan beskrivas som realistiska. Härpå följer analyser av ett antal episoder i islänningasagorna, däribland några av de mest kända inslagen i sagalitteraturen. Hrútr's profetiska utpekande av Hallgerð's tjuvögon i *Njáls saga* (112–113), den profetiska drömmen om svanen och örnarna i *Gunnlaugs saga* (114), Hildiglúmr's möte med häxryttaren i *Njáls saga* (118–119), scenen med Egill och hans dotter inför diktandet av Sonatorrek i *Egils saga* (120–126). Analyserna är utmärkta och fäster vår uppmärksamhet på detaljer som annars lätt undgår läsaren. Men här liksom i fallet med föregående artikel är det svårt att se att Lönnroth verkligen lyckas visa det han gör anspråk på.

Ytterst är problemet att Lönnroth i denna artikel som sägs vara riktad mot tanken på sagornas realism aldrig definierar just begreppet *realism*. Episoden där Hrútr tillskrivit sin brorsdotter "tjuvögon" kommenterar han med orden: "But is this realistic and objective storytelling? Would an uncle say anything that terrible about a lovely little girl who hasn't done anything wrong at all? Would he, furthermore, say it to her father, who is his own brother, at a peaceful family feast?" (113) Vad Lönnroth här talar om är alltså hur psykologiskt *sannolik* en episod är. Sedan noterar han att sagan inte förklarar Hrútr's förmåga att avslöja "tjuvögon" och hävdar att det just är frånvaron av en sådan förklaring som gör scenen spännande; den är "strange and puzzling" (113). I samband med scenen i *Egils saga* betonar han också det faktum att så mycket av skeendet lämnas oförklarade; han talar om "the paradoxical and enigmatic nature of the text", det faktum att den är "difficult to understand" (126). Här är det gåtfullheten, det oförklarade i texterna som betonas av Lönnroth. Vad detta har att göra med frågan om sagornas realism blir inte klart –

detta centrala begrepp definieras som sagt aldrig. I samband med Hildiglúmr's möte med häxryttaren, som onekligen är en övernaturlig varelse, talar han om "scenes of this miraculous and metaphysical sort" (120).

Det är svårt att se vad som egentligen förenar de episoder Lönnroth diskuterar. Ännu svårare är det att se vad de skulle ha med frågan om realism att göra. Den *realism* man traditionellt har tillskrivit sagorna har knappast handlat om hur psykologiskt sannolika episoderna är, inte heller om någon frånvaro av gåtfullhet. Snarare handlar det väl om den jordnära karaktär som sagorna har, också i skildringen av profetior och övernaturliga väsen. Skildringen är även i episoder som de nämnda full av konkreta detaljer förankrade i en reell isländsk bondemiljö, full av preciseringar av tid och plats. Det är gentemot den vad gäller tid, miljö och detaljer överlag betydligt vagare tendensen i andra samtida genrer, som den höviska romanen eller den isländska riddarasagan, som islänningasagorna framstår som realistiska. Som textanalytiker är Lönnroth föredömlig. I sin polemik mot det han uppfattar som forskningens standarduppfattning är han mindre framgångsrik. Han har med sina exempel inte kullkastat den gängse bilden av sagornas realism.

I "Ideology and Structure in Heimskringla" (1976) undersöks hur en och samma historia, tvisten mellan sveakungen Olof skötkonung och den norske kungen Olav Haraldsson, skildras i två olika isländska kungasagor, dels i den s.k. Legendariska sagan om Olav den helige, dels i Snorri Sturlusons *Heimskringla*. Syftet är att genom analys av strukturen i berättelserna komma åt den politiska ideologin i de två sagorna, och framför allt i *Heimskringla*, som bygger på den version som återfinns i den Legendariska sagan.

Man kan ibland tycka att Lönnroth utläser väl mycket av genomtänkt ideologi ur behandlingen av enskilda figurer och episoder. Men i grunden framstår artikeln som ett genuint originellt och övertygande försök att kombinera strukturanalys och idéanalys. Litteraturforskare nöjer sig gärna med det förra; de uppnår då egentligen inga resultat utan står till sist bara med en beskrivning av strukturen och eventuellt skillnader vad gäller denna gentemot andra texter. Historiker nöjer sig däremot gärna med det senare och är därmed oförmögna att se just de litterära dragen i en text, d.v.s. se den som *berättarkonst*. För Lönnroth är det förvisso berättarkonst, och den analyserar han med litteraturvet-

tarens kompetens, men han visar också hur denna konst har en tydlig funktion i understrykandet av en viss genomgående idé.

Artikeln ”Hjálmar’s Death-Song and the Delivery of Eddic Poetry” från 1971 är sannolikt Lönnroths internationellt mest betydelsefulla artikel. Genom denna blev han den verkliga introduktören av Milman Parrys och Albert Lords teorier om muntlig diktning inom norrönforskningen, även om han hade några föregångare. Parry och Lord byggde på undersökningar av en ännu levande tradition av muntlig hjältediktning, den serbiska. De fann att denna i hög grad var improviserad, inte memorerad, och kunde visa hur dikternas specifika form av komposition styrdes av återkommande formler och typscener. När de fann liknande drag i homerisk epik drog de slutsatsen att denna tillkommit och traderats på samma sätt; entusiastiska efterföljare applicerade sedan dessa rön även på andra poetiska traditioner.

Men när Lönnroth tog sig an den nordiska eddadiktningen i ljust av Parrys och Lords teorier var han inte alls okritisk. Han fann att det visserligen fanns åtskilliga formler där, men han kunde också påvisa åtskilliga indicier för att eddadiktningen var memorerad snarare än improviserad. I några fall har olika versioner, som sannolikt är olika muntliga versioner, av eddadikter bevarats, och dessa har så många identiska rader att de måste bygga på en memorerad text. Fornislandskan gör en klar distinktion mellan komponera (*yrkja*) poesi och att recitera (*færa fram, kveða* etc.) den. Det finns flera beskrivningar i sagatexter av hur skalder först komponerar en dikt under avsevärd tid, sedan framför den (193). I artikelns fortsättning diskuterar Lönnroth en eddisk dikt, *Hjalmars dödssång*, som bevarats i två sannolikt oberoende versioner och preciserar på grundval av detta en nyanserad bild av eddadiktningen som muntlig diktning. Vi måste lämna den tidigare bilden av en ursprungligen fixerad text bakom oss, samtidigt som den i grunden memorerande karaktären av eddadiktningen slås fast. Lönnroths övergripande bild är fullständigt övertygande.

Lika övertygande är artikeln ”Iϥrð fannz æva né upphiminn: A Formula Analysis” från 1981. Forskningen hade länge noterat att vissa formuleringar återkom i åtskilliga eddadikter och ibland även i annan germansk poesi. Detta förklarades gärna med lån, direkta eller indirekta influenser mellan dikterna, även mellan olika länder och språkområden. Lönnroth tar i stället utgångspunkt i den

moderna forskningen kring muntlig diktning och formlernas roll i den. I denna artikel undersöker han en specifik formel, orden för ’jord’ (*jörð, eorþan, ero* etc.) och ’himlen därovan’ (*upphiminn, upheofon, úfhimil* etc.) placerade i samma metrisk position, som möter i allittererande dikter över hela den forngermanska världen, i såväl eddiska som fornengelska, fornsachsiska, fornhögtyska, rundanska och runsvenska dikter från 700-talet till 1300-talet. Lönnroth visar att formeln inte bara dyker upp som dekoration, och detta i samma metrisk position, i dessa dikter från olika länder och tider, utan att den också är kopplad till vissa återkommande teman. Den tidigare gängse förklaringen med litterära influenser ersätts övertygande med en ny och övertygande bild.

Ett värde med en utgåva av detta slag är att den behändigt samlar en viktig forskares texter som ofta gett upphov till debatt och diskussion. Ett annat är att man möter en forskares arbeten från en lång tid och att man därigenom kan se förändring i åsikter och inriktning över tid. Lönnroth noterar i sina efterord till artiklarna ofta den debatt som följde och hänvisar till inlägg av andra forskare. Han erkänner också fall då han reviderat sin uppfattning, och utgåvan innehåller som nämnts artiklar från olika tider, där Lönnroth i den yngre artikeln delvis polemiserar mot sig själv.

För att utgåvan skall fungera på dessa sätt krävs givetvis att det som presenteras är de texter som publicerades i de fora de år som uppges. Det är emellertid inte alltid fallet. Lönnroth har redigerat texterna inför utgåvan. En del förändringar är nog ändå acceptabla. I förordet förklarar han att han har förbättrat texterna språkligt och standardiserat referenssystemet. Betydligt mer problematiskt är att han uteslutit en del avsnitt i artiklarna av kvalitets-skäl – ”because I just did not find them relevant or good enough to be reprinted”, förklarar han (9). Därmed är det inte en utgåva som ger en bild av Lönnroths ståndpunkter och argumentation vid specifika tillfällen, utan snarare en utgåva som ger uttryck för Lönnroths ståndpunkt idag. Men det är inte heller fallet; flera gånger diskuterar han trots allt kritiskt sina tidigare slutsatser och argument, både i sina postscriptum för utgåvan (t.ex. 355) och i enstaka artiklar (t.ex. 32–34). Det råder därför oklarhet om vilken Lönnrothårgång som texterna i utgåvan representerar – den av 2011 eller den av 1965, 1969, 1977 etc.? Någon klar bild av Lönnroths utveckling som forskare kan utgåvan därför inte

ge, inte heller om den debattsituation som rådde vid varje tillfälle. Några riktigt stora ingrepp rör det sig sannolikt inte om. Men eftersom texterna är ”förbättrade” i efterhand ger de inte en alldeles riktig bild av motsättningarna inom forskningen. Ett karaktäristiskt exempel på hur Lönnroth nyanserar sin argumentation i efterhand, förvisso enbart med en lätt förskjutning, möter i ”Christianity, Revenge and Reconciliation in Njáls saga”. Artikeln är en översättning av den svenskspråkiga artikel som Lönnroth publicerade i festskriften till Mats Svegfors (*Det ansvarsfulla uppdraget*, 2008), och ingenting i Postscriptum 2011 antyder att en revision har ägt rum. I artikeln driver Lönnroth tesen att *Njáls sagas* struktur styrs av en övergripande tanke på en utveckling från hedendom med inriktning på hämnd och ära till kristendom med inriktning på försoning och kärlek (179). Ett argument för det senare finner Lönnroth i sagans slut, där de två huvudmotståndarna Kári och Flosi försonas och Flosi i anslutning till detta gifter bort sin brorsdotter med Kári, som tidigare dräpt hennes man. ”If this ending does not represent a reconciliation in a Christian and loving spirit, it appears difficult to know what could be characterized in such terms” (186), kommenterar Lönnroth. Eftersom undertecknad tillhör de forskare Lönnroth polemiserar mot i artikeln kommer dess tes inte att diskuteras här; detta bör tas i andra fora. Det intressanta här ligger i relationen till den svenska originaltexten. Den inledande texten motsvaras där nämligen av ”Om inte denna *gripande familjescen* representerar en försoning [...] [min kursivering] (*Det ansvarsfulla uppdraget*, s. 237). Orden om en ”gripande familjescen” har alltså strukits i den aktuella utgåvan. Förändringen är inte stor, men betecknande. Lönnroth har rimligen insett att det urgamla sättet att använda kvinnor som handelsvaror vid förlikningar efter blodiga fejder inte har något med gripande familjescener att göra. En klar förbättring av texten alltså, men det ger onekligen en missvisande bild av debattens förutsättningar.

En utgåva som denna ger obestriddligen ändå en helhetsbild av Lars Lönnroth som forskare. En del är ganska häpnadsväckande av en professor i litteraturvetenskap. I artikeln uttryckligen ägnad realismen i sagalitteraturen underlåter han att definiera begreppet *realism*, i artikeln som ifrågasätter sagornas ”objektivitet” försummar han att göra den basala distinktionen mellan författare och berättare. Definitioner av de begrepp man använder är grundläggande i vetenskapliga texter, och det är

något som inskräps tidigt i undervisningen i litteraturvetenskap. Sådana brister hade aldrig en student på grundutbildningen kommit undan med.

Men Lönnroth klarar sig helskinnad från sådana påpekanden. Hans forskaryrke har heller inte tagit skada av att han kastar sig in på områden där han inte har de ringaste kunskaper. I ”The Riddles of the Rök-Stone” ger han sig den norröna verskonsten i våld. Han tar sig inte bara för att tolka en notoriskt svårlöst passage, skriven på chiffer med ytterst oklar ordningsföljd mellan ord och tecken-grupper, utan ställer dessutom upp texten i en ”metrically correct stanza in fornyrðislag” (296). Den av Lönnroth presenterade ”strofen” lyckas i sina åtta rader bryta mot de flesta metriskaregler i den norröna verskonsten. Att sätta sig in i den norröna metriken innan man börjar rekonstruera norrön vers tycks inte ha föresvävat Lönnroth. Inte heller här hade en uppsatsskrivande student kommit lindrigt undan.

Jämför man Lönnroth med andra litteraturvetare idag är det tydligt att han inte har mycket till övers för de långa teoretiska utläggningar som ofta dominerar artiklar och monografier inom vårt ämne. För honom är analyserna och resultaten det centrala. Han diskuterar inte vad han skall göra eller hur man skall göra det; han gör det. Han ställer tydliga frågor och ger tydliga svar. Vägen dit är kantad av observationer som ökar vår kunskap. Enligt undertecknad är detta ytterst berömvärdt och en alltför sällsynt hållning inom litteraturvetenskapen idag. Man kan sakna definitioner och distinktioner, men det är ingen tvekan om att han ständigt gör nya rön, ser sammanhang som ingen sett före honom. Han tänker nytt, och även när han hakar på forskningstrender, som i fallet med Parrys och Lords teorier om muntlig diktning, är hans egen variant självständig och originell.

Lars Lönnroth är en av Sveriges få internationellt berömda litteraturforskare. Och det är ingen tvekan om att han genom sin ständiga nyfikenhet, sina ständigt nya idéer och sin genuina originalitet är en av de allra främsta inom vårt ämne. Trots en del egendomligheter är denna utgåva av hans skrifter ett värdefullt tillskott till svensk litteraturvetenskap.

Daniel Sävborg